

NOIA CAMPOS, Camiño: *Catalogue of Galician Folktales*. Folklore Fellows' Communications 322. Hèlsinki: The Kalevala Society, 2021, 318 p.

Catalogue of Galician Folktales

Emili SAMPER PRUNERA

Universitat Rovira i Virgili, Tarragona

Molt ha plogut d'ençà de la publicació l'any 1910 del *Verzeichnis der Märchentypen* d'Antti Aarne, l'índex d'arguments rondallístics elaborat a partir de l'aplec dels germans Grimm amb la inclusió d'un número i un títol per a l'argument de cada rondalla per facilitar-ne la identificació i comparació entre corpus rondallístics diversos, que va suposar un canvi respecte dels treballs realitzats fins aleshores. Revisat posteriorment per Stith Thompson en dues ocasions, els anys 1928 i 1961 (segona i tercera edició de *The Types of the Folktale* amb la identificació dels tipus rondallístics amb les sigles AaTh pels cognoms dels dos autors), i per Hans-Jörg Uther el 2004 en la seva edició actual (amb l'ús de les sigles ATU que identifica els tres autors), l'índex ha resultat ser «un utilíssim instrument de classificació que ha facilitat extraordinàriament els treballs sobre la narrativa oral, especialment els de rondallística comparada dins el mètode històrico-geogràfic», en paraules de Josep M. Pujol.¹ Si bé és cert que aquest índex (i el mateix mètode) presenta certs problemes (per la seva mateixa naturalesa), no hi ha cap dubte que, encara avui dia, es tracta d'una eina de treball imprescindible per estudiar les rondalles i que el seu caràcter internacionalista s'ha reforçat amb l'aparició de catàlegs que s'ocupen de corpus lingüístics concrets d'arreu del món tenint en compte aquest mateix sistema de classificació.

És en aquest context en el qual cal emmarcar la publicació del *Catalogue of Galician Folktales* dins la prestigiosa col·lecció Folklore Fellows' Communications de Hèlsinki (es tracta concretament del volum 322), actualment editada per la Kalevala Society.² L'autora del volum, Camiño Noia Campos, és professora emèrita de la Universitat de Vigo (Pontevedra) i ocupant la Càtedra de Literatura Gallega ha dedicat gran part de la seva recerca a recopilar, transcriure i estudiar rondalles gallegues. Ha difós la seva investigació sobre diversos aspectes dels contes orals gal·lecs en articles publicats en gallec, castellà i francès i prèviament al present catàleg havia publicat l'any 2002 els *Contos galegos de tradició oral*,³ base del *Catálogo tipolòxico do conto galego de tradició oral* del 2010. En aquest darrer cas, i seguint el plantejament de Julio Camarena i Maxime Chevalier al *Catálogo tipolòxico del*

1 Això era i no era. *Obra folklòrica de Josep M. Pujol*. Edició a cura de Carme ORIOL i Emili SAMPER. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2013, p. 245. La citació prové de la presentació de la «Contribució a l'índex de tipus de la rondalla catalana», tesi de llicenciatura de Josep M. Pujol de l'any 1982.

2 Aquesta col·lecció acull monografies del camps de la folklorística, la religió comparada, l'antropologia cultural i l'etnologia, i se centra en els aspectes no materials de la cultura tradicional, especialment la literatura oral, els sistemes de creences, el mite i el ritual, la metodologia i la història de la recerca. Des del 1910 va ser publicada per l'Academia Scientiarum Fennica (l'Acadèmia Finlandesa de Ciències i Lletres) i, a partir del 2021, l'editor n'és la Kalevala Society.

3 Amb dues edicions posteriors (el 2003 i el 2004) i una versió abreujada en espanyol (p. 17).

cuento folklórico español,⁴ Noia inclou un exemple concret de cada tipus rondallístic de manera que el volum, a més de funcionar com a catàleg, és una antologia de textos.

Com és lògic, el *Catalogue of Galician Folktales*, publicat ara en anglès, parteix de la feina prèvia feta en aquests catàlegs, als quals cal sumar-hi els materials procedents de l'Arquivo Galego de Narrativa Oral (AGANO), creat a principis del segle XXI i que compta amb les rondalles enregistrades pels estudiants de la Facultat de Filologia i de Traducció de la Universitat de Vigo. Les rondalles objecte d'estudi del llibre són les de l'àrea lingüística del gallec que inclou Galícia, però també localitats frontereres d'Astúries i Castella i Lleó, pertanyents des de l'edat mitjana al segle XVII al regne de Galícia, així com àrees lingüístiques localitzades a la província de Càceres, a Extremadura (concretament a Val de Xálima, Ellas) (p. 17). Per il·lustrar aquest fet, el llibre inclou al començament dos mapes: un de la península Ibèrica amb la indicació de les províncies gallegues i un altre de l'àrea lingüística gallega (p. 13).

A diferència del *Catálogo tipolóxico do conto galego de tradición oral*, en aquesta ocasió no s'inclou cap exemple complet de cada tipus i se segueix l'estructura habitual dels catàlegs rondallístics publicats en aquesta mateixa col·lecció, partint de la metodologia i organització dels catàlegs d'Antti Aarne i Stith Thompson, així com de la darrera versió revisada per Uther. D'aquesta manera, cada tipus (i subtipus) s'acompanya d'un resum en anglès de les versions gallegues, que n'il·lustren la fesomia, i de la informació bibliogràfica de les versions, entre les quals es troben les inèdites procedents de l'Arquivo Galego de Narrativa Oral, que s'identifiquen amb les sigles AGANO. En alguns dels tipus també hi apareix la referència a versions literàries de la rondalla, en una mostra de la fructífera relació existent entre la literatura oral i la literatura de creació per part dels escriptors. El catàleg parteix de l'índex tipològic del 2004 d'Uther,⁵ amb la identificació dels tipus amb les sigles ATU, però també recorre a altres catàlegs. Així, en aquells casos en els quals la versió en gallec es pot identificar amb alguns dels tipus d'Aarne i Thompson que han estat suprimits (o agrupats) en l'edició més recent d'Uther, es manté aquesta identificació amb el tipus AaTh.⁶ De la mateixa manera, per a les rondalles que no es poden catalogar segons aquests índexs (AaTh i ATU), però que sí tenen correlació amb altres catàlegs (com els de Boggs, Camarena i Chevalier, Cardigos i Correia, etc.), es dona aquesta classificació. Finalment, quan hi ha més d'una versió d'una mateixa rondalla que no es troba en cap d'aquests catàlegs, l'autora crea un nou tipus (o subtipus) que identifica amb la indicació «Noia».

4 Els dos primers volums, dedicats a les rondalles meravelloses i a les rondalles d'animals, es van publicar a Gredos l'any 1995 i 1997, respectivament. El tercer i el quart, corresponents a les rondalles religioses i als anomenats contes novel·la, els va publicar el Centro de Estudios Cervantinos el 2003. Recentment, l'any 2022, se n'ha publicat pòstumament el cinquè volum, dedicat a les rondalles del gegant beneit, a l'editorial Palabras del Candil, a cura d'un equip de folkloristes que ha continuat la tasca encetada per Camarena i Chevalier.

5 Hans-Jörg Uther: *The types of international folktales. A classification and bibliography based on the system of Antti Aarne and Stith Thompson*. Folklore Fellows' Communications 284-286. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 2004.

6 Antti AARNE; Stith THOMPSON: *The types of the folktale*. Folklore Fellows' Communications 184. Hèlsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1961.

Els objectius de l'autora en l'elaboració d'aquest volum són: despertar l'interès entre els propietaris del patrimoni literari oral perquè aquest es transmeti i es mantingui; posar a l'abast dels investigadors gallecs materials interessants per a la seva recerca, i, finalment, fer conèixer internacionalment la narrativa oral gallega (p. 19-20). Una obra d'aquestes característiques no es pot dur a terme només individualment, amb la qual cosa la llista d'agraïments que tanca la introducció del llibre (p. 20-21) resulta imprescindible. No es tracta de reproduir-la aquí, però sí que es podrien destacar dues aportacions concretes relacionades directament amb els objectius descrits anteriorment. D'una banda, l'agraïment als col·legues predecessors de Noia al Seminario de Estudos Galegos i, de l'altra, als membres del Grup de Recerca Europeu en Narrativa Oral (GRENO)⁷ que entre els anys 2003 i 2012 es van reunir de manera regular per estudiar, debatre i intercanviar opinions sobre les dificultats i els reptes de la catalogació de les rondalles i altres gèneres narratius.⁸

En una obra d'aquestes característiques no hi poden faltar, a més de la pertinent bibliografia,⁹ els índexs que han de permetre i facilitar la consulta dels tipus rondallístics. Així, a la part final del llibre es poden consultar els tipus complementaris a ATU (p. 275), és a dir, els tipus d'altres catàlegs utilitzats en la catalogació de les rondalles gallegues (AaTh, Boggs, Camarena i Chevalier, Cardigos i Correia, González Sanz, etc.) entre els quals es troben els que proposa l'autora (Noia),¹⁰ l'índex alfabètic dels tipus (p. 281) i un índex general (p. 297) amb les paraules clau que facilita la identificació dels tipus a partir del títol i el resum.

Com s'ha dit, i seguint el model dels catàlegs que tenen en compte un corpus rondallístic determinat, el resum inclòs a cada tipus correspon a les versions gallegues i no ha de coincidir, estrictament, amb el resum genèric que es pot consultar al catàleg d'Uther. Això permet a l'investigador acarar aquestes versions amb les d'altres corpus i facilita, per tant, els estudis comparatius. En aquest sentit, resulta molt interessant que dins d'aquest mateix resum o amb la indicació explícita de «Remarks» l'autora inclogui sovint comentaris sobre aquestes rondalles, com ara possibles combinacions amb altres tipus, característiques d'aquelles versions i, sobretot, què fa diferent les versions gallegues respecte de l'índex internacional. Es tracta, sens dubte, de tot un encert i és una bona mostra del coneixement que té l'autora del corpus estudiat. Vegem-ne a continuació alguns exemples, a mode il·lustratiu.

En el tipus ATU 310 *The Maiden in the Tower (Rapunzel)* no hi consten versions orals, però en canvi sí de literàries. L'autora assenyalava que aquestes darreres deuen provenir, però, de versions orals del segle XIX recollides a Ourense (p. 59). En algunes ocasions s'han inclòs tipus sobre conegudes rondalles que no ens han

7 També denominat Grupo de Reflexión Europeo sobre Narrativa Oral (GRENO), European Research Group on Oral Narrative (ERGON) i Groupe de Recherche Européen sur les Narrations Orales (GRENO).

8 La darrera trobada del grup, dedicada al tema «Al voltant de les rondalles: les formes breus de la narrativa oral», es va celebrar a la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona a finals de l'octubre del 2012, en homenatge a Josep M. Pujol, mort uns mesos abans.

9 Dividida, en aquest cas, en índexs i catàlegs, fonts primàries de les rondalles gallegues, reculls de rondalles d'altres corpus lingüístics, obres genèriques sobre l'estudi de la narrativa oral i, finalment, revistes amb textos gallecs inclosos a AGANO.

10 Amb un total de trenta-nou tipus.

arribat per transmissió oral sinó precisament per via escrita a partir de col·leccions d'altres cultures. És el cas, per exemple, dels tipus ATU 327A *Hansel and Gretel* (p. 62-63) o dels tipus ATU 510A *Cinderella* (p. 75) i ATU 709 *Snow White* (p. 87). En aquests exemples, no ens trobem davant de rondalles que provinguin de la tradició gallega sinó de rondalles conegudes a partir dels reculls publicats pels germans Grimm. Un cas similar seria el del tipus ATU 333 *Little Red Riding Hood*. En aquest cas, les versions registrades en territori gallec són en espanyol (p. 65).

Algunes de les rondalles catalogades presenten característiques pròpies de la cultura gallega, com pot ser l'aparició de personatges o éssers característics. És el cas del tipus ATU 405 *Jorinde and Joringel* en què apareix una *moura* (bruixa). A diferència del tipus descrit al catàleg d'Uther, en aquest cas no es tracta d'una història d'amor (p. 67). Un altre exemple seria el *tardo*, un ésser de la mitologia gallega, semblant a un petit *goblin*. Conegut amb diversos noms (*tártalo*, *demiño*, *targo*, *trasno*), es presenta en forma d'animal, especialment de cavall, ase o ovella, i també ho pot fer en forma humana, tal com es pot veure als tipus de Boggs *762 *The Devil ("Tardo") Turned into a Horse (Donkey)* (p. 101) i 831*B, *D Apparitions of the goblin* (p. 113) o al tipus ATU 1172 *All Stones from the Stream or the Field* (p. 146).

Un dels aspectes més problemàtics a l'hora d'estudiar i classificar els textos narratius és la distinció, no sempre clara, entre rondalla i llegenda. Tot i ser un catàleg de rondalles, l'autora té en compte aquesta relació i ho explica en determinats moments. Així, al tipus ATU 711 *The Beautiful and the Ugly Twin Sisters* explica com les versions gallegues d'aquesta rondalla s'han cristianitzat i han esdevingut llegendes. Argumentalment, en aquestes versions no hi ha encantament ni boda (ni tampoc apareix l'episodi inicial característic del tipus) i la transformació es deu a un miracle (p. 88). De manera similar, al relat simbòlic que explica la mort de gent jove que es troba al tipus 335*A *The Flower (Tree) of Death (Life)*, proposat per l'autora (amb la indicació Noia), s'especifica que es tracta d'una versió del tipus ATU 335 i que pot aparèixer en forma de llegenda relacionada amb un espai geogràfic concret (p. 65). Precisament altres tipus proposats per l'autora en reculls anteriors han estat utilitzats per altres catalogadors en les seves obres, en una mostra més de la utilitat d'aquest sistema a l'hora d'identificar versions de la mateixa rondalla en corpus lingüístics diversos. És el cas del tipus 843C *Necessity Helps*, una rondalla didàctica que explica com hem de resoldre les dificultats. Al *Catálogo tipológico del cuento folclórico en Murcia* d'Ángel Hernández apareixen tres versions espanyoles catalogades sota aquest tipus de Noia (p. 115).¹¹ El mateix passa amb el tipus 1351*B *"The Child Has Already Got Teeth"* (p. 159) també proposat per Noia. Al tipus ATU 785A *The Goose with One Leg* l'autora fa notar com les versions gallegues i portugueses no són relats religiosos (p. 105), tot i pertànyer a aquest tipus que s'inclou dins les rondalles religioses de l'índex internacional.

Com s'ha comentat, en algunes ocasions es recorre a la classificació de l'índex d'Aarne i Thompson (AaTh) i no a la darrera revisió d'Uther (ATU). Aquesta decisió no és casual sinó que respon al fet que aquestes rondalles gallegues s'identifiquen més clarament amb el tipus AaTh i no amb el tipus ATU. Un exemple el trobem al tipus AaTh 1365D* *Which Shall Eat the Third Egg*. En la darrera revisió de l'índex (Uther), el tipus s'ha inclòs dins del miscel·lànic 1365E, però es tracta

¹¹ Publicat el 2013 dins la Biblioteca de Literatura Oral y Cultura Popular d'El Jardín de la Voz, es troba disponible en línia a l'adreça <<http://hdl.handle.net/10017/19842>> [data de consulta: agost de 2022].

d'una rondalla coneguda dins l'àrea galaicoportuguesa en la forma descrita al tipus d'AaTh i per això es manté aquest mateix tipus i no el corresponent a ATU (p. 165).

Finalment, el tipus ATU 2010 *Ehod mi yodea (One; Who Knows?)* sí que inclou una part del text de la rondalla. Es tracta d'una oració per prevenir la possessió d'ànimes per part del diable, oració habitual en les comunitats rurals gallegues. L'autora indica que s'han catalogat sota aquest tipus les versions precedides per un relat exemplar (p. 245).

El *Catalogue of Galician Folktales* de Camiño Noia compleix, amb escreix, els objectius plantejats. El corpus rondallístic gallec ja comptava des de feia anys, i de mà de la mateixa autora, d'estudis i catàlegs que posaven en relació la tradició oral gallega amb la recerca rondallística internacional. Amb l'aparició d'aquest catàleg en anglès es dona un pas més i es posa a l'abast de qualsevol lector aquesta tradició, seguint els paràmetres acadèmics pertinents i facilitant, així, els estudis comparatius, seguint la llavor plantada per Antti Aarne el 1910 i continuada fins a dia d'avui per folkloristes d'arreu del món.